

MARKUSOVSZKY LAJOS (1815–1893):
A GYERMEKÁGYI LÁZ ÉS AZ ÚJ SZELLŐZTETÉSI KÉSZÜLÉK
A BÉCSI KÖZKÓRHÁZBAN¹

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád

A bécsi orvosi egylet ez idei évkönyveinek II. és III. füzetében két, fölötte érdekes értekezés foglaltatik. Az egyik Späth tanártól, melyben a bécsi szülkóroda harminc évi eseményei történelmi és statisztikai átnézetben, különös tekintettel a gyermekágyi lázra, adatnak elő; a másik K. Braun tanártól, ki szülkórodáján, Böhm ezredorvos és egyet. m. tanító terve szerint készült, s néhány hó óta működésben levő új fűtési és szellőztetési építményt leírván, a gyermekágyi láz oktanának szintén szentel néhány lapot. Mindkét értekezés a halandóság viszonyait ábrázoló grafikus táblákkal az első értekezés 5-tel, a másik 2-vel van ellátva. A szellőztetés felvilágosítására három sematikus rajz szolgál.

A jelen sorok célja nem lehet ezen 64 lapra terjedő értekezetekeket kivonatilag is közölni, csak figyelmeztetni akarjuk az olvasót tartalmukra, mely az orvosi tudomány és gyakorlat, s főleg a közhygiene tekintetében, sőt lélektanilag is érdekes azokra nézve, kik a gyermekágyi láz kórtanának történelmét Semmelweis tanár 1847-ben tett felfedezése óta figyelemmel kísérték.

Látni, miként győz az igazság, s mint terjed az imént még félvállról nézett új eszme hatalma és jótékony hatása, keblet emelő érzés; s amily örvendetes látvány ez, szinte oly érdekesnek, néha komikusnak is mondhatni azon módot, mellyel az új tannak ellenei kapitulálnak, s a tekintélyek után induló nagy tömeg az új hatalomnak hódol. A legkevesebb képes határozottan szakítani múltjával, s tisztán és egyszerűen bevallani, hogy tévedett; a legnagyobb rész azon van, hogy visszavonulását amennyire telik, fedje, csúri-csavarja saját korábbi állításait, itt elhagy, amott hozzátesz valamit, csakhogy neki is igaza legyen,² s kimutatja legalább azt, hogy ellenfele előtt nem tárult fel egyszerre az igazság, hogy voltak előbb már mások, kik hasonlót, ha nem is ugyanazt állították, hogy ez a dátum hiányos, ama szer is hasznos, hogy a folyamat csak bizonyos körülmények között jön létre, mi természetesen mindössze cseppet sem változtat sem a tárgy lényegén, sem a felfedező érdemén.

Érdekes továbbá ezen gyermekágyi láz tana fölötti nyílt és rejtett vitánál – mert az ellenfél gyakran meg sem neveztetik, bár neki szólt az egész ágyúsor – a tudományokban reánk származott azon elvont, elasztikus szavak értelmének egyrészt időfolytáni változása, másrészt azoknak az írók által különféle értelemben használása. Mit jelentett a miazma, az epidemia, a

¹ Forrás: Markusovszky Lajos: A gyermekágyi láz és az új szellőztetési készülék a bécsi közkórházban. In: Marikovszky György (sajtó alá rend.): Markusovszky Lajos válogatott munkái. Bp., 1905 pp. 300–304. (Eredetije: Orvosi Hetilap. Melléklet. Nő- és gyermekgyógyászat, 1864. No. 6. pp. 52–54.)

² Ha a gyermekágyi láznak 30 okát soroljuk elő, mint Braun tnr., meglehet, hogy a valódit eltaláljuk, de ez csak elszámolása mások véleményének, nem pedig vélemény.

praedispositio, a reakció, az erjedés 15–20 évvel ezelőtt, s a természetbúvárlat folytán mi a jelentése most! Miféle pozitív fogalmat kötöttek az orvosok még nem régen a levegő tisztaságához, s mit gondoltak annak megfertőztetése alatt? Mily határozatlan fogalom még mai nap is a ragály, a dyscrasia? – Bátran állíthatjuk, hogy az, ki e szavakat húsz év előtt használta, egészen más valamit gondolt alattuk, ha csakugyan gondolt, mint amit azok ma, a természettudományok előállította tényleges tartalmuknál fogva jelentenek, ennél fogva akkori mondataira csakis föltételesen hivatkozhatik, habár nominális definíciójuk és értelmük nem is változott.

„– Ott, hol fogalom hibáz,
Egy hangzatos szó nagy segítség”,

Mephistónak e mondata mai nap éppen oly érvényes, mint volt ezelőtt. Nem is nélkülözhetünk ily szavakat; csak ne felejtjük, hogy azok nem reális fogalmak, hanem csupán compendiosus megjelölései annak, mit megnevezni nem tudunk, s hogy határozatlan értelmüknél fogva sok helyütt igen könnyen alkalmazhatók, de hogy szinte minden helyen más lehet az, mit alattuk gondolunk, s mi bennük voltaképpen foglaltatik. Erről legjelesebb íróink is néha megfélekednek. Virchow³ például a gyermekági lázat jelenben úgy, mint Semmelweis felszívódási vagyis fertőzőési láznak nyilatkozatván, azt mondja, hogy mindig másodlag támad és pedig „vagy a szülutak sebes-felületére külről egyenesen átvitt helybeli fertőzés (vagy ragályzás) által előidézett rossz indulatú lob, vagy pedig a szervek parenchymájában támadt megbetegedés folytán, melynek összefüggését valamely sebfelülettel ki nem lehet mutatni, és melynél felismerhető helybeli fertőzés nincs jelen. Ez utóbbi megbetegedés egyéni, endemicus vagy epidemicus viszonyok által tétéleztetik föl”. – Nem lévén szándékunk a tárgy érdemébe ereszkedni, nem is kérjük, vajon igazán szükséges e mindenkor ily híd, hanem csak a „szavak” mellett maradunk. Nem határozatlan kifejezés-e mindez? Contagium és infectio ey? S nem lehet-e voltaképpen az „egyéni” viszont ugyanaz, mi az „endemicus” vagy „epidemicus”, meg van ezen szavak által fejtve a kór oka? s nem gondolhat-e mindenki e kitételek alatt más valamit? – Ugyanazt kell mondanunk a Virchow által, szintén az említett helyen használt praedispositio szóról, mit ő a gyermekági láznál a legfontosabbnak hisz. Az olvasók legnagyobb része azt kétségkívül minden elemzés nélkül el fogja fogadni, azon határozatlan értelemben, mely neki természeténél fogva sajátja, vagy legfeljebb azon szintén bizonytalan magyarázatra terjeszti ki figyelmét, mi ott adva van. De ha feltesszük, hogy praedispositio nem jelent egyebet, mint azon feltételek összegét, melyek a szervezet részéről arra nézve megkívántatnak, hogy valamely oknak egy bizonyos hatása legyen: akkor előttünk legalább kétségtelen, hogy ismét egyikével azon „hangzatos szóknak” van dolgunk, mikkel ismeretünk voltaképpen mit sem nyer, s melynél csak egy oly feltételnek szabatos kimutatása is hasonlíthatatlanul többet érne.

De hagyjuk el a szavaknak ezen nem igen mulattató boncolgatását, s térjünk vissza az értekezésekre.

Späth tr. értekezése első felében rövid és világos rajzát adja a bécsi szülkóroda történelmének 1752–1863-ig, valamint jellegző rajzát az ott működő tanároknak. Ezzel párhuzamban mutatja ki a gyermekági láz terjedését és növekedését, mely 1842. év december havában 31,3%-kal tetőfokát érte el. Semmelweis 1847-ben egy epidemia alkalmával lett az első kóroda tanársegéde, s fellépte fordulópontját képezi a gyermekági láz dühöngésének; az ő felügyelete alatt 1848-ban 1,2% esett, mely ponton 1822 óta nem állott.

A gyermekági láz ún. járványainak okait taglalván, Späth tr. a következő tétélekre jut:

A gyermekági láz járványainak oka az intézetben vannak és nem azokon kívül.

³ Wiener Medizinal-Hale, 1864. 11. sz.

Az ide tartozó kóros hatányok befolyásukat tapasztalat szerint a szülés utáni első órákban gyakorolják, tehát a szülőszobában.

A legfontosabb, s alán egyedüli hatány, mely gyermekági lázat előidéz, rothadt állati anyagok, akár képződjenek a szülő vagy gyermekági testben, vagy az intézetben, vagy hozassanak be kívülről. Ily rothadt anyagok felhalmozódása az intézetben, oka a gyermekági láz járványainak.

Ellenszere pedig ezeknek jó levegőnek eszközlése és fenntartása, szoros elkülönzése a betegeknek, és lehető tisztán tartása mindannak, mi a szülővel vagy gyermekági assal érintkezésbe jön.

Végre okát adván Späth tnr. annak, miért gondolja ő, hogy Semmelweis tana nem fogadtatott el mindjárt és szívesen, oda nyilatkozik, miszerint „ő kereken kimeri mondani, hogy nincs többé szakember, ki belsejében Semmelweis nézetének igazságáról meg ne volna győződve, bár mit is szóljon ellene”. Elveit a gyakorlatban mindenki követi.

Braun tnr. értekezésének fő- és legörvendetesebb része az, melyben azon szellőztetési és fűtési készülékeket írja le, melyek Böhm ezredorvos utasítása szerint állítottak fel, s melyek úgy hisszük, kezdetét képezik azon nagy és gyökeres változásoknak, melyeken e tekintetben minden kór- és egyéb intézeteknek, hol emberek gyülekeznek, keresztül kell menniük. Ezeket a magánosak lakásai fogják követni. A halottak néma ékesszólása itt olyasmit hozott létre, mit a tudomány fennhangon régen hiába követelt. Egy új epidemia, melyet sem Rimel aromatico-ozonicus füstölgései, sem a chameleon minerale nem voltak képesek legyőzni, szolgáltatott erre alkalmat.

Böhm tr. készülékénél semmiféle gépek nem működnek, mint Duvoyer és Van Hecke készülékeinél, hanem csak a külső és belső légmérsék közti különbség, meg a levegőáram használatnak fel a lég megújítására, s mindamellet, óránként egy-egy ágyra a gyermekági assok szobáiban 60–80, a szülőszobában pedig 150 kubikméter friss lég esik, az ablak és ajtó fel sem nyitvatván. A levegő áramlás nem kellemetlen. Szolgálnak pedig ezen cél elérésére ún. köpennyel ellátott kályhák, s a levegő be- és elvezetésének szánt csatornák rendszere, melyek elég egyszerűen lévén elkészítve, a közönséges ápolók által is rendben tarthatók. A légáramnak ellenőrzésére anemometerek vannak felállítva. A szellőztetés fenntartása mibe sem kerül, a fűtés pedig olcsóbb, mint a közönséges. Mind oly tulajdonok, melyeknél fogva reményünk lehet, hogy e szellőztetési rendszer mindinkább el fog terjedni.

Az egész cikkben Semmelweis nevével nem találkozunk, hanem az iránt értesítettünk, hogy Litzmann már 1844-ben ajánlotta a klórt a gyermekági láz contagiumának elmosására, s ennél fogva az elsőség e tekintetben őt illeti; s miután Braun tnr. ezen úrnak munkáig „gediegeneknek” nevezi, azt gyanítjuk, hogy Semmelweistről is hasonlóképpen gondolkozik, habár azt egyenesen eddig még be nem vallotta.